

Відгук оформлено
К 3.06.2021
Голова
спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.013
доктор філологічних наук,
доцент
Р.К. Мехачашвілі

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.013
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
доценту, завідувачу кафедри
романської філології та
порівняльно-типологічного
мовознавства
Махачашвілі Русудан Кирилевні

Відгук

офіційного опонента **Потапенка Сергія Івановича**, доктора філологічних наук, професора, професор кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету, на дисертаційну роботу **Гусар Ангеліни Вікторівни «Мовні засоби втілення давньоскандинавських міфологем у сучасному пісенному дискурсі (на матеріалі шведської та англійської мов)»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Вивчення тексту поданої на захист дисертації і наукових праць здобувачки, опублікованих за темою роботи, дає підстави зробити такі висновки.

1. Актуальність теми дослідження.

Поточний етап розвитку дискурсології розширює наше розуміння такого складного й багатогранного феномену, як дискурс, водночас змінюючи завдання, що стоять перед дослідниками. Початкова – суто лінгвістична – дефініція

дискурсу тлумачить його як текстову надбудову над синтаксичним рівнем мови. Його перехідне – комунікативне – визначення як мови у дії дозволяє пояснити використання вербальних знаків у різних умовах спілкування. Сучасне розуміння дискурсу як суспільної практики висуває на перший план ідею про підпорядкованість мови екстралінгвальній діяльності людини, доводячи, що не мова визначає нашу активність, як то може видаватися прибічникам комунікативного підходу, а різноманітні екстралінгвальні практики зумовлюють її функціонування й формування. Саме потреба у встановленні специфіки дискурсу як суспільної практики визначає актуальність рецензованого дослідження, спрямованого на з'ясування ролі германо-скандинавських міфологем у сучасних пісенних дискурсах шведською й англійською мовами.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується достатнім обсягом проаналізованого матеріалу й доцільним використанням найсучасніших методів.

Основним матеріалом дослідження слугували 24870 проаналізованих одиниць, відібраних із пісенних текстів методом наскрізної вибірки: з них – 9864 з англомовного дискурсу загальним обсягом 191989 слів та 15006 з шведськомовного дискурсу загальним обсягом 101017 слів. На основі матеріалу, відібраного з інтернет-джерел, створено авторський корпус, оброблений за допомогою програми AntConc 3.19 (c) Larence Anthony.

Доцільністю відзначається поєднання лінгвістичних методів дослідження різних рівнів: загальнонаукових; міждисциплінарних, що включають системний мікро- і макроаналіз, аналогове мапування, елементи проєктивного аналізу й контент-аналізу; спеціальних, що охоплюють компонентний, концептуальний, зіставний, контекстуальний, корпусний різновиди аналізу. Інтеграція різних лінгвістичних методологій підпорядкована в роботі теорії міфологічно орієнтованого семіозису та (нео)антропоцентричної лінгвоуніверсології, запропонованої керівником дисертантки. Зазначу, що мені ще не траплялося зустрічати такого захоплення аспірантки концепцією свого керівника, якого

вона старанно цитує по півтори сторінки поспіль: я вітаю Олександра Сергійовича з такою відданістю його учениці.

Дисертація має достатній список джерел опрацьованої наукової і довідкової літератури, який складається з 216 позицій, із них 74 – іноземними мовами, а також із 34 джерел ілюстративного матеріалу.

3. Наукова новизна одержаних результатів передусім полягає в подальшому розвитку поняття концепта-міфологеми, запропонованого керівником аспірантки, як варіанта вихідної інформаційної структури, що включає творчі, соціально- й етнокультурні нашарування.

Уперше концепти-міфологеми як відкриті системи, що містять елементи структурованого знання і змінюються в процесі розвитку лінгвоспільнот та їх членів, переосмислені в роботі в контексті сучасної масової культури. Доведено, що вони містять ціннісний компонент, який алузивно транслюється до картини альтернативного світу й демонструє ознаки відкритої системи.

Оригінальністю відзначаються висновки авторки про те, що контури спільногерманського міфологічного простору визначаються змістом низки концептів-міфологем і структурованих навколо них концептуальних локусів. У цьому руслі в досліджуваному пісенному дискурсі шведською й англійською мовами виявлено низку концептів германо-скандинавського походження: СВІТ, ДІМ, ЛІС, ПОДОРОЖ, БОЖЕСТВО, ВОЇН, ВОГОНЬ, ДУША, ДОЛЯ, ПЕРЕМОГА, СЛАВА, ПІСНЯ, КОРАБЕЛЬ, МЕЧ, ВІЙНА, ЖЕРТВА та ін. Встановлено, що названі концепти-міфологеми співвідносяться з певними локусами: часопростір; істоти; неістоти; природні явища, феномени природи, енергії, абстрактні сили; соціальна сфера; аксіологічна сфера.

Доведено, що зміст концептів-міфологем, задіяних у шведськомовному й англійськомовному пісенних дискурсах, майже завжди збігається, що зумовлено наявністю спільногерманського смислового фонду. Показано, що у текстах пісень шведською мовою відмінний елемент включає концепти СВІТ, ЛІС, ДІМ, ВОЇН, ВОГОНЬ, ДУША, СЛАВА, а також постійне звертання до різноманітних явищ природи, спрямоване на підсилення впливу музичного повідомлення.

У дослідженні підтверджено відповідність поширення мовних знаків, що вербалізують концепти-міфологеми, низці класифікаційних трихотомій: квалісигнуми, синсигнумоми та легісигнуми; знаки-ікони, знаки-індекси і знаки-символи; знак-рема, який вказує на сутнісні характеристики власне знака, дицисигнум (власне знак) і знак-аргумент. Доведено, що кожен різновид знаків репрезентує специфічний досвід, пов'язаний з концептуалізацією онтологічних, функційних, темпорально-локативних і аксіологічних властивостей переосмислених концептів-міфологем.

З урахуванням функційно-семантичних характеристик номінативних одиниць на позначення елементів міфологічного простору, його специфічних ознак і функцій у роботі запропоновано типологію вербалізаторів субкультурного світу. Вона складається з одиниць на позначення фокусних міфологем; дезігнаторів, що іменують об'єкт/суб'єкт; акцентуаторів, які зосереджують увагу на різних ситуативно релевантних ознаках денотата; прескрипторів, що спрямовують розвиток сценарію; дескрипторів, які характеризують стан речей, об'єктів або суб'єкт.

За ієрархічно-структурними ознаками номінативні одиниці вперше поділено на мікрознаки, що включають морфеми як мінімальні значимі одиниці або складники композитів; катазнаки-1, що охоплюють непохідні слова й афіксальні деривати; катазнаки-2, до яких зараховано композити; макрознаки, що охоплюють одиниці фразового рівня; мезознаки, тобто знаки-речення; мегазнаки, до яких прирівнено тексти.

Встановлено, що прагматичне підґрунтя номінацій на позначення германо-скандинавських концептів-міфологем визначається інтенціями різного рівня узагальнення: мікрорівневими, співвідносними з відповідними ситуативними потребами; катарівневими, які з одного боку, формують комфортний емоційний стан індивіда, а з іншого, збалансовують оцінки й цінності відповідно до концептуального простору людини; макрорівневі, що оцінюють стан системи, узгоджуючи всі підсистеми в матеріальному, емоційному й раціональному прагматичному планах суб'єктів; мезорівневі, що

виявляються в пристосуванні власної системи до умов комунікативної ситуації і з'ясування спільної мети і загальних векторів поведінки; мегарівневі, що визначають стратегії і тактики, необхідні для реалізації комунікативної мети, моделювання й оцінювання бажаного образу світу.

Виокремлення різнорівневих знакових репрезентацій елементів міфологічного простору дозволило дисертантці здійснити загальносистемне і мікрорівневе узгодження концептосистеми, що виявляється в переосмисленні набутого досвіду крізь призму універсальних структур знань.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Отримані результати роботи висвітлено у 12 особистих наукових публікаціях здобувачки за темою дисертації: 4 статті у наукових фахових виданнях, що належать до категорії “Б”, 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, у матеріалах семи міжнародних і всеукраїнських конференцій.

5. Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання в курсах із лексикології, стилістики та історії шведської і англійської мов, у спецкурсах із проблем когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та інтерпретації тексту, у наукових дослідженнях із германської філології, під час написання кваліфікаційних робіт, а також у просвітницькій і культурологічно-аналітичній діяльності.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації стосуються окремих теоретичних тез, термінології й інтерпретації конкретних прикладів.

1. По-перше, додаткового розтлумачення потребує розуміння дисертанткою картини світу як динамічного утворення (с. 33), її співвіднесення з семіосферою (с. 39) та відмінність від того, що позначається англійським терміном *worldview* (див. напр. Є. Бартмінськи). Давайте поглянемо на будь-яку картину, що висить на стіні – про яку динаміку може йтися? Міняється зображення? Хтось прийде і замінить її на інший малюнок? Я свідомий того, що

сучасні технології можуть змусити переміщатися нерухоме, створювати різноманітні ілюзії, але не все так просто з картиною світу, якщо її розглядати як зміст свідомості (О.О.Леонтьєв). Звичайно, у погоні за оригінальністю можна придумати не тільки, що картина світу рухається, а й випаровується – теж своєрідний рух, хоча й невидимий для людського ока. Проте мені здається, що це скоріше не питання динаміки або статичності картини світу, а її структури. Видається, що картина світу складається з більш-менш постійних елементів, які забезпечують нашу орієнтацію в навколишньому середовищі, і динамічних складників, які змінюються під впливом нашої діяльності. Саме поєднання статичності і динаміки дозволяє нам адекватно взаємодіяти зі світом. Подібну двошаровість спостерігаємо в структурі фрейму, свого часу запропонованій Марвіном Мінським: термінали містять сталу інформацію, а слоти заповнюються змінними даними. Крім того, на мою думку, не зовсім вдало звучать запропоновані в роботі складні терміни “картини сучасних лінгвостільностей”, “картина альтернативних (субкультурних) світів” (с. 24), “картини світу етносів” (с. 27), адже незрозуміло, що мається на увазі: чи зміст свідомості названих груп, чи їх зображення із-зовні. По-друге, дисертантка занадто широко послуговується поняттям простору. Погоджуючись, що воно досить плідно використовується задля моделювання мовних об’єктів, вважаю бажаним пояснити статус низки просторів, задіяних у роботі, і доцільність їх виокремлення: чим різняться міф і міфологічний простір; що таке простір пісенного дискурсу, який формується на основі трьох інших просторів – міфологічного, семіосфери і дискурсивного, статус яких також потребує роз’яснення. Більше того, мені не зовсім зрозуміло, яким чином окремі міфологеми “розриваються” між тими просторами. По-третє, ґрунтовного пояснення потребують суперечливі ідеї дисертантки про статус скандинавських міфів: стверджується, що вони відображають первинне уявлення давніх германців про світ, тобто більш широкої спільноти, але віддзеркалюють каркас вірувань, на яких будувалася давньоскандинавська картина світу, тобто більш вузької спільноти. У цьому руслі бажано розтлумачити сумнівне, на мою думку,

твердження, що характерне для англомовного дискурсу вживання лексем на позначення холоду, холодної погоди, зими, темряви демонструє стереотипне уявлення щодо скандинавських кліматичних умов (с. 82). Як кажуть українці, у Києві бузина, а в городі дядько. Цікаво, яким таким дивним чином англійці реагують не на свої, а на скандинавські погодні умови.

2. В аспекті термінології додаткового пояснення потребують дві речі. По-перше, у назві роботи йдеться про мовні засоби, які при визначенні об'єкта дослідження поділені на мовні одиниці й мовленнєві конструкції, що не отримали ніякого визначення в дисертації. Упродовж роботи зустрічаємо інші терміни на позначення мовних засобів: “мовні знаки” (с. 134) та “номінативні одиниці”. Останні, у свою чергу, поділені на дво- та трикомпонентні номінативні одиниці фразового рівня із субстантивним компонентом та ад'єктивним модифікатором; номінативні одиниці з вербальним компонентом та адвербіальним модифікатором, номінативні одиниці з прийменником (с. 146). Ці термінологічні новації потребують вичерпного пояснення. По-друге, не завадить перевірити правильність термінів ЖИВИ та НЕЖИВИ ІСТОТИ (с. 87).

3. Інтерпретація здобувачкою прикладів викликає кілька міркувань. По-перше, незрозуміло, чому загальногерманський бог Один інтерпретується в дисертації як суто скандинавський. По-друге, упродовж роботи окремі боги наділяються різними характеристиками без будь-яких пояснень. Так, Один розглядається як бог війни (с. 58), смерті (с. 97) і перемоги без роз'яснення цих варіацій. Така ж неоднозначність стосується бога на ймення Улль, якого дисертантка пов'язує з зимою (с. 114), хоча інші джерела доручають йому стрільбу з лука. По-третє, досить часто твердження дисертантки щодо прикладів залишаються без пояснень. Наприклад, не ясно, чому подорож, думки й уяви (с. 114) пов'язані саме зі скандинавськими міфологемами. Невже англійцям бракує таких якостей? Не зовсім зрозуміло, яким чином бог грому, дощу, блискавки – Тор – взаємодіє з концептом ЗБРОЯ. Подібні суперечності стосуються пошуку скандинавського коріння у зображення в англомовному дискурсі ЛІСУ, голос

якого веде по життю. Цікаво, чому саме голос скандинавського лісу має вести англійців по життю?

Зауваження, висловлені вище, мають дискусійний характер, через що не зменшують наукову новизну, теоретичну й практичну значущість дисертаційної роботи, що рецензується.

7. Загальна оцінка дисертації

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

Дисертація «Мовні засоби втілення давньоскандинавських міфологем у сучасному пісенному дискурсі (на матеріалі шведської та англійської мов)» є завершеною науковою працею, у якій її авторка, Гусар Ангеліна Вікторівна, отримала нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку філології.

Дисертаційна робота А.В.Гусар відповідає порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор **Гусар Ангеліна Вікторівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія»

Офіційний опонент –

професор кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О.М.Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

